

UDC 930.85 (4-12)

YU ISSN 0350-7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXVIII

Redacteur

NIKOLA TASIC

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Secetaire

ALEKSANDAR PALAVESTRA

Membres de la Redaction

MILUTIN GARASANIN, MILKA IVIC, CEDOMIR POPOV,
ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique),
DIMITRIJE DJORDJEVIC (Santa Barbara), DRAGOSLAV ANTONIJEVIC,
VESELIN DJURETIC, MIODRAG STOJANOVIC

BELGRADE

1997

<http://www.balcanica.rs>

Седми подсистем „бројеви“, односи се на процес сазнања и моделирања света који окружује човека. Број у симболичком језику културе врши класификаторску функцију поделе обележеног дела стварности од необележеног, коначног од бесконачног, космоса од хаоса. Повезан је са ритмом, као и са временом и простором. Основна опозиција унутар система бројева је „пар-непар“. Парни бројеви изражавају склад, равнотежу, због своје „затворености“, „статичности“ док су непарни бројеви везани за „туђе“, „несрећно“, обзиром да су „отворени“, „динамични“, „несиметрични“. Од парних бројева најчешће се срећу 2, 12, 40 а од непарних 3, 7, и 9.

Монографија Љ. Раденковића *Симболика светиња у народној магији Лужних Словена* представља систематско истраживање народне

културе са врло израженим структуралистичким прилазом. Неоспорно је да је аутор проанализирао обиман материјал са неопходном дозом апстракције, уз разврставање појава помоћу бинарног система опозиција, који одсликава дуалистички начин размишљања пагана - Словена. Неки фрагменти ове, годинама припремане монографије објављени су у зборницима у земљи и иностранству, а такође су били саопштени на различитим научним скуповима. Обзиром на актуелност етнолошких и етнолингвистичких истраживања данас у свету, а посебно због недовољног интересовања за последња код нас, ова књига представља актуелно и, у исто време, озбиљно истраживање, као аналог радовима првенствено руске етнолингвистичке школе, а затим и семиотичког правца у руској науци, који уживају велики углед у свету.

Тања Павловић

Сретен Петровић
МИТОЛОГИЈА СРБА, Ниш 1997, стр. 290

Сретен Петровић, научник велике енергије и стваралачког ентузијазма изнедрио је ново дело *Митологија Срба*. Наставио је своја трагања и настојања у проучавању српских обичаја, магије и религије, односно митологије, култа и ритуала. Додао је још једну чврсту کاریку у ланац свог значајног антрополошко-фолозофског опуса, овог пута у онај део који се односи на његова етно-културолошка изучавања српске духовности. Књига *Митологија Срба* представља суб-

лимирано усмерену пажњу на српску митологију изведену из обимне прегледне расправе изложене добрим делом већ у књизи *Митологија - култура - цивилизација*. Кроз садржај књиге, аутор прво указује на прасловенске и старије словенске основе и даље путеве развоја особености српских религијских схватања у два нивоа: у старијем види везу више са општесловенским традицијама, а у млађем налази да је специфично српски, обликован у интеракцији са културама и утицајима религијско-

митолошких веровања на балканским просторима. Уколико је, макар, и делимично тачна тврдња да су Срби „од свих Аријаца најбољи чувари првобитног веровања“ онда је јасно и да су кроз историју могли да изграде и заокруже сопствени митолошки свет у оквиру своје народне вере, особен у односу на народе у окружењу а истовремено у одређеној мери коресподентан са њиховим митолошким системима. Аутор нас упознаје са основним елементима религије и са повезаношћу митологије и религијских поступака, и како се они исказују код српског народа. Тако нас доводи и до исцрпног прегледа и промишљања демонолошких веровања у вези са природом од култа камена, дрвета и биљака уопште, па воде и ватре, до појединих представника из животињског света. Разматра и представе антропоморфизираних или антропоморфних демона какви су вампир, вештица, ала, суђенице, виле, мора или ђаво. А као еклатантне примере за исказивање и одржавања култа, узима само раскршћа и гробља, као места суштинске повезаности са светом умрлих предака. Та веровања, више научника сматра да чине једну од најважнијих компонената српске митологије и религије.

У другом делу књиге *Основи митологије* као и у претходним поглављима, користећи многа проучавања словенске и српске религије и митологије, а нарочито новија дела, из ове области, С. Петровић настоји да нам кроз, унеколико друкчију систематизацију словенских а посебно српских митолошких представа, прикаже основаност идеје о, како каже, постојању „два митолошка „система“: *сѣтаријеџ*, који свакако не

може бити „чисто српски“, већ је то сачувано наслеђе религијске супстанце из словенске митологије и *новијеџ*, у којем се наставља антропоморфизирање словенских, односно аријских, религијских представа и артикулише у одређену народну веру особених одлика насталу кроз изградњу високе националне самосвести српског народа. До овога долази кроз расправу о „митолошком систему“ Срба преко појма „бога“ и древних божанстава из многобожачке фазе какви су на пример: Светивид, Триглав, Тројан, Сварог, Дајбог, Перун, Волос, Јарило, Белобог или Црнобог, Суђанице, Лада, Бабе, Русалије или Додоле. Све ово настоји да обилно поткрепљује великим бројем топонима који се налазе на јужнословенском простору за скоро све претпостављене налазе „божанстава“ из српског митолошког система. У завршном поглављу овог дела књиге, које је назвао *Јасѣребачки ѿанѿеон: новији митолошки систем Срба*, ауторова трагања кулминирају у правцу реконструкције развоја „митологије Срба“ од хтонизма до антропоморфизма, који је симболички представљен у метаморфози од змије до огњеног змаја каквог налазимо у нашој народној епској поезији. У „поетском митолошком систему“, који назива *Јасѣребачки ѿанѿеон*, он налази три слоја: супстрат - аријског и прасловенског порекла, па затим долазе веровања произашла из хришћанства и на крају „архетипски уобличено *историјско искуство Срба* из времена средњевековне државе. И, тако до краја овог дела књиге, схватајући такозвани *Јасѣребачки ѿанѿеон* као алегоријску структуру, објашњава митске

ликове народне епске поезије и смешта их у српски национални митолошки систем или митологију Срба.

С. Петровић је своја истраживања и изведене закључке, поред осталог, у великој мери базирао на изворном народном стваралаштву и значајној топономастичкој грађи. Са пуно разлога се ослањао на ове изворе, јер су то заиста ризнице у којима се чувају као у скривницама многе истине и процеси кроз које је пролазио народ у свом историјском развоју. Миленко С. Филиповић био је мишљења, када је у питању истраживање старе српске религије, пошто не постоје писани извори, нарочито из даље прошлости, да је „дужност научника да пронађу методе истраживања помоћу којих ће показати који и какви су елементи ушли у састав српске народне религије и на који начин“. Управо тако је поступио С. Петровић у својим трагањима и изучавању митологије Срба, не поводећи се за неким скептичким и неоправдано критичким схватањима извесних научника међу којима је и А. Брикнер, да су углавном писани извори поуздани а остали много мање или су незнатне вредности. Такви ставови су одавно превазиђени у науци, а код нас је већ одавно В. Чајкановић, један од највећих проучавалаца српске религије и митологије, чије неке теоријске и методолошке основе истраживања имају још увек значајну вредност, показао да богатство етнолошке грађе, народна поезија и језик пружају велике могућности управо за таква истраживања. Овде свакако спадају и радови старијих научника као што су С. Тројановића, Т.Р. Ђорђевића код нас или М. Арнаудова, Д. Маринова

или Х. Вакарелског код Бугара или М. Гавација код Хрвата. Стога, без обзира какво је порекло чињеница писани извор, археолошка, етнолошка, фолклорна или језичка грађа као и да ли се преузима из народних веровања и обичаја, она је значајна онолико колико смо у стању да у тој грађи откријемо суштину веровања и обреда и „прочитамо“ поруке које се тичу митолошких поимања.

Аутор свакако не пренебрегава да митологија Јужних Словена, па у том склопу и Срба, онако како је сачувана у свим релевантним изворима за њено изучавање, као и у досадашњим проучавањима, не одражава изграђен митолошки пантеон попут онога какав имају грчка, римска па и германска митологија, или митологије неких источњачких народа. Али, истовремено наш систем садржи богату митолошку суштину или, назовимо је грађу, из одређених фаза развоја српске религије са мноштвом веровања у бића из демонолошког света, веровања у различита митска бића и паганска божанства све до историјских или легендарних личности које су попримиле митске особине и прожета су паганским култовима, а у прожимању са хришћанским култовима и ритуалима стварана је особена народна религија која ни до данас није у потпуности превазиђена, напротив. У том светлу мислим да треба и разумети речи аутора у закључку да му је уопштено била намера у студији *Митологија Срба* „на приступачан начин да се предочи радозналом читаоцу једна могућна систематизација ликова словенске односно српске митологије“. Уз све оградe и обазривости, које је С. Петровић изложио у закључку, ре-

кли бисмо да је у изучавањима заиста отишао даље од само једне могуће систематизације. На крају рецимо још, да студија *Митологија Срба* има умногоме и карактер уџбеника.

Написана је прегледно приступачним стилем за широки круг читалаца, а материја је тако разврстана да пружа јасне одговоре и објашњења на постављена питања.

Београд, 06. марта 1998.

Никола Панићелић

Маријан Покропек, Томаш Стрончек,
СПОРЕДНА МОНОГРАФИЈА НА МАКЕДОНСКОТО СЕЛО
ЈАБЛАНИЦА И ПОЛСКИТЕ СЕЛА ПЈЕНТКИ И ТВАРОГИ.

Том 2: Народна архитектура. – Скопје, 1992; 245 стр., са фотографијама (Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје; Катедра по етнологија и културолошка антропологија, Варшава. Посебни изданија, кн. 20)

Институт за фолклор „Марко Цепенков“ у Скопљу објавио је књигу, која ће свакако побудити радозналост сваког етнолога. То је упоредна студија о селу Јабланица у западној Македонији и пољским селима Пјентки и Твароги у региону Подласје у источној Пољској. Том други, који приказујемо, односи се на народну архитектуру.

Књига је подељена на три главна дела. Први од њих носи наслов „Насељавање и традиционално грађење у ситноposedничким селима Пјентки и Твароги (Пољска)“. После опширног увода који се односи на насељавање мазовјецко-подласког региона током историје (од XV века), прелази се на историјат настанка и развитка описаних села. Она воде порекло од тзв. родовских „гнезда“ ситног племства. Током времена због разних разлога настало је више мањих села са двочланим називом од којих се први члан понавља, нпр. Твароги Лацкје, Твароги Рускје, Твароги Мазури итд. Села Твароги и Пјентки су у ствари састављена од укупно 9 мањих

насеља. Начин живота ситног племства у источној Пољској није се много разликовао од живота сељака осим што су имали статус слободних грађана, који су у федералној „Жечипосполитој“ имали пуно право учешћа у политичком животу региона и Краљевине. Ова села су се формирала слободно, неплански, на равничарском терену, уз најповољније искоришћавање конфигурације терена, водених токова, осунчаности и других гео-климатских услова. Села ипак нису била раштркана, иако нису имала свој обележени центар (понекад је то била раскрсница путева, капелица и сл.). Тек после комасације јако уситњене земље („szachownica“) – од 1912. до 1936, неки становници села, иако нерадо, почели су да се насељавају на тзв. „колонијама“ (сличним војвођанским салашима) услед недостатка места у самом селу. Села нису имала своју цркву, али се у њима налазило низ културних места обележених крстовима и капелицама. Исто тако крстови и други знаци су обележавали сеоски атар.